

JARI OJALA

Mitä nyt taloushistoria?

Onko taloushistoria kriisissä? Tätä kysyi professori Herman van der Wee taloushistorian maailmankonferenssin avauspuheessaan keuhalla 2002. Nykyinen kritiikki yhteiskunta- ja taloustieteen metodeja ja teoreettisia malleja kohtaan pitää sisällään myös taloushistorian: jos yhteiskuntatiede on kriisissä, niin on myös taloushistoria.

■ Kriisi on liian vahva ilmaisu kuvaamaan taloushistorian nykytilaa. Myös professori Herman van der Wee torjui myöhemmin puheessaan ponnekkaasti taloushistorian kriisin, vaikka näkikin ongelmia oppiaineen nykytilassa.¹

Taloushistoria ei ole enää dynaamisen uudistajan asemassa, jossa se oli vielä 1960- ja 1970-luvulla uuden taloushistorian läpimurron aikana. Tuolloin esitetyt kliometriset metodit, teoreettiset lähtökohdat ja poikkitieteellinen ote ovat jo vakiintuneet osaksi tutkimuksen valtavirtaa.

Nyt oppiaine käy läpi erikoistumisprosessiaan, jossa osa vanhoista tutkimuslinjoista on tullut tiensä päähän. Näiden linjojen edustajille tilanne saattaa näyttää kriisiltä, varsinkin kun samaan aikaan on kyseenalaistettu yhteiskuntatieteiden 1950- ja 1960-luvulta alkaen omaksumat ”kovat” tutkimusmenetelmät. Joidenkin tutkijoiden mukaan uuden taloushistorian abstraktisuus ja formaalisuus ovat johtaneet tieteelliseen ahdasmielisyyteen, jossa historian ilmiöiden ominaislaatuisuus, ainutkertaisuus, kulttuuriset ja institutionaaliset tekijät on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska niitä ei voi käsitellä (mittaavalla) tutkimusmenetelmällä eivätkä ne mahdu käytettävään teoriaan.²

Vielä vuosikymmen sitten useiden taloushistorian metodologiaa käsittelevien kirjoitusten yhteisenä piirteenä oli epävarmuus oppiaineen tulevaisuudesta. *Uuden taloushistorian* nähtiin menevän matemaattisissa

malleissaan liian pitkälle, mutta myös arvioitiin, että taloushistorian metodologinen osaaminen ei ole riittävällä tasolla näiden mallien hyödyntämiseksi.³ Mikä on tilanne nyt?

Vaikea valssi ja sivulliset

Kriisi koskee siis lähinnä taloustieteisiin vahvasti sitoutuneita ns. uuden taloushistorian koulukuntaa, *kliometrikkoja*.⁴ Taloustieteeseen tukeutuva taloushistoria on kui-

1. Herman van der Wee (2002) 'Opening Lecture. Flexibility and Growth: the Discipline of Economic History in the Mirror of the Past'. Osoitteessa: <<http://www.eh.net/XIIICongress/openinglecture.html>> (viitattu 14.1.2003)

2. Ks. esimerkiksi Geoffrey M. Hodgson (2001) *How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science* London & New York: Routledge; Julian Reis (2002), 'Reis on Hodgson' *EH.Net Review*. Osoitteessa: <<http://eh.net/bookreviews/library/0567.shtml>> (viitattu 20.3.2003) – Ks. myös Pertti Haapala (1993) 'Robert Fogel ja "tieteellinen historia"' *Historiallinen aikakauskirja* 90, 313.

3. Ks. esim. *Scandinavian Economic History Review*'n erikoisnumero 1990 (38:2), jossa useat kirjoittajat analysoivat ruotsalaista taloushistorian tutkimusta. Ks. myös esim. Charles P. Kindleberger (1990) *Historical Economics. Art or Science?* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 3–11; Carlo M. Cipolla (1991) *Between History and Economics. An introduction to Economic History* Oxford: Blackwell, 8–10; Matti Peltonen (1990) 'Metsä, kasvu ja kriisi. Taloushistorian uusia mahdollisuuksia', teoksessa Pekka Ahtaiainen, et al. (toim.) *Historia nyt*, Helsinki: WSOY, 134–136; A.W. Coats (1990) 'Disciplinary Self-Examination, Departments, and Research Traditions in Economic History: The Anglo-American Story' *Scandinavian Economic History Review* 38, 15–16; Fritz Hodne (1992) 'New Perspectives in Economic History' *Scandinavian Economic History Review* 40, 76–77.

4. "Kliometrisen" tutkimuksen määrittelyksi on tarjottu talousteorian ja metodin eksplisiittistä käyttöä – miten tämä taas määritellään, onkin jo paljon vaikeampaa. Usein kliometrikot sulkevat muut kuin ekonomistit tutkimuspiiriinsä ulkopuolelle. Joskus taas jopa lähdejulkaisujen kokoaminen on luokiteltu kliometriseksi tutkimukseksi. Ks. esim. Donald N. McCloskey (1978) 'The Achievements of the Cliometric School' *The Journal of Economic History* 38, 13–28; Donald N. McCloskey (1987) *Econometric History* London: MacMillan Education Ltd.; Coats (1990), 13–15; Robert Whaples (1991) 'A Quantitative History of the Journal of Economic History and the Cliometric Revolution' *The Journal of Economic History* 51, 293–294; N. F. R. Crafts (1987) 'Cliometrics, 1971–1986: A Survey' *Journal of Applied Econometrics* 2, 171–172. Ks. myös Claudia Goldin (1997) 'Exploring the "Present Through the Past": Career and Family Across the Last Century' *The American Economic Review* 87, 396–399; Douglass C. North (1997) 'Cliometrics – 40 Years Later' *The American Economic Review* 87, 412–414.

tenkin vain yksi osa taloushistoriaa. Se operoi ennen muuta kolmen oppiaineen, humanistisesti suuntautuneen historian tutkimuksen, taloustieteen ja yhteiskuntatieteen sosiologisen tutkimuksen välissä.

Suuri – ehkäpä jopa suurin – osa taloushistorioitsijoista ovat taloushistoriallisten aihepiirien parissa tutkimustaan tekevät historian tutkijat; näin etenkin Suomessa ja useissa muissa Euroopan maissa.⁵ Lähinnä taloustieteen laitoksilla operoiva kliometrikkojen ryhmä on kuitenkin kansainvälisen taloushistorian tutkimuksen näkyvin osa – ei vähiten siksi, että he osallistuvat aktiivisesti keskusteluun taloushistorian johtavissa aikakauskirjoissa.⁶ Sosiologisesti suuntautunut tutkimustraditio on viime vuosikymmeninä eriytynyt sosiaalhistoriaksi, joskin sosiologinen perinne on taloushistorian tutkimuksessa etenkin historian laitoksilla edelleen vahva.⁷

Viime vuosina kansainvälisessä keskustelussa eri traditiot ovat yhtäältä lähentyneet toisiaan, niin metodien, kysymystenasettelun kuin teoreettisten oletustenkin osalta. Toisaalta on syntynyt yhä erikoistuneempia alaryhmiä, jotka ovat etsineet monitieteistä otetta aiemmin taloushistorialle hieman vieraammilta tieteenaloilta kuten liiketaloustieteestä, teknisiltä aloilta, psykologiasta ja luonnontieteistä. Myös humanististen tieteiden piiristä saattaa löytyä avauksia, joita ei ole aiemmin hyödynnetty, vaikkapa etnologian, kulttuuriantropologian, viestintätieteiden tai kielitieteiden alueilta.

Taloustieteellisen ja humanistisen taloushistorian välinen keskustelu on ollut ”vaikea valssi”, kuten John Komlos on asian ilmaissut.⁸ Tämä poikkitieteellisyys on taloushistorian vahvuus, mutta myös suurin vaikeus. Hahmottomaton asema tieteiden välissä – tai Matti Peltosen määrittelemänä ”sivullisuus” (1990) – ja tieteiden väliset, usein perin näennäiset ristiriidat sekä etenkin Suomessa oppiaineen institutionalisoimaton asema muutamaa professuuria lukuun ottamatta on mahdollistanut oppiaineelle perinteisistä rakenteista poikkeavia tutkimushankkeita, mutta myös vaikeuttanut etenkin perusopetusta.

Historia on faktoja ja taloustiede logiik-

kaa. Näiden yhdistämisestä syntyy taloushistoriaa, arvioi D. N. McCloskey parikymmentä vuotta sitten.⁹ Taloushistorian tutkimus pohjautuu historian tutkimuksen perinteeseen ongelmakeskeisyyteen ja kriittisyyteen, mutta hyödyntää laajamittaisesti lähtieteissä (historia, sosiologia, taloustiede) kehitettyjä tutkimusmenetelmiä ja teoreettisia otaksumia. Taloushistorian tutkijan tulisi siis tuntea syvällisesti talouden toimintamekanismit, hallita ekonometriset metodit ja tuntea taloustieteen keskeiset teoreettiset oletukset. Näiden rinnalla taloushisto-

5. Richard Tilly on arvioinut, että saksalaisista taloushistorioiden tutkijoista kaksi viidesosaa työskentelee taloustieteen laitoksilla, kaksi viidesosaa historian ja yksi viidesosa sosiologian tai muiden yhteiskuntatieteiden laitoksilla. Richard Tilly (2001) 'German economic history and Cliometrics: A selective survey of recent tendencies' *European Review of Economic History* 5, 152.

6. Ks. esim. Crafts (1987), 173; Robert Whaples (2002) 'The Supply and Demand of Economic History: Recent Trends in the Journal of Economic History' *The Journal of Economic History* 62, 525. – Johtavia kansainvälisiä taloushistorian aikakauskirjoja ovat yhdysvaltalaiset *Journal of Economic History*, *Explorations in Economic History*, *Business History Review* sekä eurooppalaiset *Economic History Review*, *The Journal of European Economic History*, *European Review of Economic History* ja *Business History* sekä pohjoismainen *Scandinavian Economic History Review*. Lisäksi useilla taloushistorian osa-alueilla on omat aikakauskirjansa. Ks. esim. Cipolla (1991), 5; Albert W. Niemi (1975) 'Journal Publication Performance of Economic History Programs: 1960–1969 and 1970–1974' *The Journal of Economic History* 35, 635–641.

7. Coats (1990) 5–6; Lars Magnusson (1990) 'Social history' *Scandinavian Economic History Review* 38, 52; van der Wee (2003).

8. John Komlos (1992) 'Interdisciplinary Approaches to Historical Analysis: The Uneasy Waltz of Economics and History', teoksessa Peter Karsten & John Modell (toim.) *Theory, Method and Practice in Social and Cultural History*, New York: New York University Press. – Ks. myös esim. Kidleberger (1990) 3–32; Crafts (1987) 174, 189; Peltonen (1990); Haapala (1993); Tilly (2001) 154. – Whaplesin (1997) mukaan yhdysvaltalaisen taloushistorioitsijoiden käsitykset eroavat mm. suhtautumisessa kulttuurisidonnaisiin ja normatiivisiin tekijöihin (esim. naisten työnteke). Tosin Whaplesin aineistossa erimielisyyden rajat eivät niinkään kulkeeta historian ja taloustieteen välillä, vaan pikemminkin kummankin ryhmän sisällä. Robert Whaples (1995) 'Where Is There Consensus Among American Economic Historians? The Results of a Survey on Forty Propositions' *The Journal of Economic History* 55, 139, 147–148, 150.

9. McCloskey (1978) 26–28. – Ks. myös Hodne (1992) 77.

rian tutkijassa tulisi yhdistyä kaikki historiantutkijan ”perushyveet”: laaja, aikaisempaan tutkimukseen perustuva käsitys tutkitavasta aiheesta, empiirisen (alkuperäis)aineiston kriittinen¹⁰ hallinta, ja kyky erottaa olennainen epäolennaisesta. Tällaisia yliihmisiä on harvassa, lieneekö yhtäkään? Taloushistorian kannalta näitä renessanssineroja tärkeämpiä ja realistisempia tavoitteita ovat ennen muuta monitieteiset tutkimusryhmät, joissa eri oppialojen edustajat tuovat oman panoksensa ja näkemyksensä tutkimusprosessiin. Tällaisia ryhmiä on sekä kansallisesti että kansainvälisestikin yllättävän vähän. Suomalainen historiantutkimus on vierastanut tutkijoiden yhteistyötä: yhteisjulkaisuja ei juuri arvosteta ja hyvän tutkijan kuva muodostuu kammiossaan ahertavasta työmyyrästä. Taloustieteissä yhteistyö on arkipäivää, arkipäiväistymässä se on myös taloushistorian tutkimuksessa.¹¹

Oli sitten kyseessä taloustieteellisesti, sosiologisesti tai humanistisesti orientoitunut taloushistorian tutkimus, on pidettävä mielessä tutkimuksen perustehtävä: se, mitä kussakin tutkimuksessa halutaan tietää? Oikea(mpi) kuva menneestä kehityksestä ja talouden logiikan ymmärtäminen on kuitenkin tärkeämpää kuin se, millä metodeilla nämä saavutetaan. Joskus matemaattinen malli tai abstraktitason pohdiskelu voi olla ratkaisu, toisessa tapauksessa lähdeytöskentely. Voidaan keskittyä talouden tulosten analyysiin, tai sitten niihin prosesseihin, joilla tämä tulos on saavutettu.¹² Joskus lähtökohtaisena tutkimuskysymyksenä voi aivan hyvin olla taloustieteellisen teorian testaaminen tai ”nykyisen” tilanteen kehityksen selvittäminen. Aivan yhtä kelvollinen ja tärkeä lähtökohta on tutkimuksellisesti mielenkiintoisen, talouteen liittyvän ilmiön tutkiminen, jolla on ”vain” historiallisakateemista kiinnostavuutta.

Laskutaidottomat humanistit, lukutaidottomat ekonomistit

Vielä 1970- ja 1980-luvulla uuden taloushistorian edustajat kritisoivat kärkkäästi historiantutkijoita taloushistoriallisten aiheiden löyhästä käsitteenmäärittämisestä, implisiittisestä teoriankäytöstä ja hatarista metodeis-

ta.¹³ Samaan aikaan historiantutkijat epäilivät uuden taloushistorian trivialisoivan historiaa, koska käytettävät metodit ja oletukset sopivat vain yksittäistapauksiin. He kritisoivat myös – hieman harhaan osuen – taloustieteen rationaalisuuskäsitystä ja ihmisen vapaan tahdon korostamista, kliometristen tutkimusten pohjana käytettävien tilastojen puutteellisuutta, joskus hieman sattumanvaraista aikaisemman tutkimuksen huomioon ottamista sekä empiirisen pohjan ohuutta mallien rakentelussa.¹⁴ Kliometristen taloushistorian muusta historiantutkimuksesta poikkeavat lähteet (tilastojen korostuminen alkuperäisasiakirjojen kustannuksella), projektimuotoisesti ja itseään korjaavasti etenevä tutkimusprosessi, kontrafaktuaalinen lähestymistapa, tarkoituksellinen lähtökohtainen determinismi, ja jopa erilainen tapa tuoda aineisto esiin tutkimuksessa ovat herättäneet kummeksuntaa historiantutkijoiden piirissä.¹⁵

Useimmiten epäluulojen pohjana ovat stereotyyppiat kliometrikkojen ”lukutaidottomuudesta” vastakohtanaan historiantutkijoiden ”laskutaidottomuus”.¹⁶ Nytemmin kliometrikkojen kriittiset kannanotot historiantutkijoita kohtaan ovat seestyneet, vallankumoukselliset tutkijat ovat ikääntyneet ja keskeisimmät on auktorisoitu tiedeyhteisöön Nobel-palkinnoilla ja muilla tunnustuksilla. Vielä 1970-luvulla kliometriikko D. McCloskey saattoi kirjoittaa tavalleen uskollisen kärjekkäästi kuinka on ”lastenleikkiä” osoittaa historiantutkijoiden ”hölmöt käsitykset (talouden toiminnasta) hölmöiksi”.¹⁷ Nytemmin hän on jopa todennut, että kliometrikkojen tulisi ottaa oppia historianlaitosten tutkimuksesta. ”Taloustieteilijänä minua hävettää mennä historian laitoksille, tavata ihmisiä, jotka osaavat kieliä ja ovat lukeneet kirjoja”, sympatisoi McCloskey itseironisesti taannoisessa haastattelussa.¹⁸ McCloskeyn kommentti kuvaa yleisemminkin taloustieteeseen orientoituneen taloushistorian viime aikojen suuntautumista kohti perinteisempää historiantutkimusta. Samaan aikaan taloustieteissä on suuntauduttu yleisemminkin yhä useammin kohti pragmatismia ja hermeneutiikkaa.¹⁹

Samaan aikaan kliometrikkojen kritiikin

laimentumisen kanssa taloushistorian hiljainen enemmistö, humanistisesti orientoituneet tutkijat ovat lähentyneet metodologisesti ja teoreettisesti yhteiskunta- ja taloustieteitä.²⁰ Tosin historian tutkijoiden lähdekritiikki on pettänyt valitettavan usein taloustieteen edessä; on helppo ottaa jokin taloustieteen klassinen otaksuma kritisoidakseen sellaisenaan tutkimuksen lähtökohdaksi. Tämä on turhaa alemmuuskompleksia, taloustieteen teorioiden ja ”pyhien nimien” yliarvostusta, jopa pelkoa. Historiantutkijalla on lupa ja oikeastaan velvollisuus asettaa taloustieteen oletukset vaakalaudalle, mikäli se on kyseessä olevan tutkimuksen kannalta tärkeää. Kyseenalaistaminen kuitenkin edellyttää näiden oletusten tuntemusta. Uusklassisen taloustieteen tai kliometrisen tutkimuksen tuomitseminen oikopäätä on helppo, mutta ei oikeutettu ratkaisu.

Taloushistoriassa ei ole olemassa yhtä universaalia tieteellistä metodia, joskin oppiaineessa ovat perinteisesti korostuneet kvantitatiiviset, tilastolliset menetelmät. Kaikki kliometrinen tutkimus ei kuitenkaan ole samanlaista, sen enempiä kuin kaikki uusklassinen taloustieteellinen tutkimus olisi ekonometriaa tai että ylipäänsä taloustiede olisi matematiikkaa. Niin taloushistoriassa kuin myös taloustieteissä on paljon myös kvalitatiivisia ja muita tieteellisiä metodeja käytäviä tutkimuksia – samoin kuin suuressa osassa historian tutkimusta otetaan huomioon myös määrällisiä muuttujia.

Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät kokevat väistämättä uuden tulehisen myös historian piirissä, ja epäilemättä suurimmat valmiudet omaksua näitä menetelmiä on juuri taloushistorialla.²¹ Jo nyt on käytössä ennen näkemättömän laajat, digitaalisessa muodossa olevat aineistot ja lisää tulee kaiken aikaa. Tietokoneiden laskentateho on kasvanut valtavasti niistä ajoista, jolloin kliometrikot aloittivat omia laskelmiaan. Tänä päivänä suurin kysymysmerkki on tutkijoiden taito ja halu käyttää aineistoja ja välineitä.

Suomeen äärimmillään viety taloustieteellinen, kliometrinen taloushistorian tutkimus ei ole oikeastaan koskaan kotiutunut, joi-takin yksittäisiä tutkijoita ja tutkimuksia lu-

kuun ottamatta. Kansainvälisen kasvututkimuksen ulottuminen myös Suomeen ja käynnistäminen alkuvaiheessa nimenomaan historianlaitosten ulkopuolella, on keskeisin osa uuden taloushistorian saavutuksista Suomessa. Taloustieteiden laitoksilla taloushistoriaa ei käytännössä ole omana erillisenä oppiaineenaan, mikä on vaikeuttanut kotimaisen tutkimustradition kehittymistä. Tätä voi pitää erittäin suurena puutteena, sillä juuri kliometrisestä taloushistorian suuntauksesta on tullut suuri osa merkittävimmistä taloushistoriaa muuttaneista metodologisista ja teoreettisista avauksista. Nyt nämä avaukset ovat anglo-amerikkalaisesti painottuneita eivätkä sen vuoksi sovellu ainakaan sellaisenaan suomalaisen yhteiskunnan tutkimiseen, etenkin pidemmän aikavälin analyysihin.

10. Esimerkiksi taloustieteilijä Erik Dahmén on korostanut lähdeytön merkitystä historian tutkimuksen ”hyveenä”. Ks. Erik Dahmén (1992) ”Varför kunna ekonomisk historia? Några reflexioner med anledning av 1990-talets finanskriser”, teoksessa H. C. Blomqvist et al. (toim.) *Ekonomi och marknadsföring*, Helsingfors: Svenska Handelshögskolan, 64.

11. Ks. esim. Whaples (1991) 297; Crafts (1987) 189.

12. Ks. myös Haapala (1993) 313–314.

13. Samaa kritiikkiä kliometrikot ovat tosin osoittaneet ajoittain myös omaa ja yleisemminkin taloustieteellistä tutkimusta kohtaan. Ks. esim. Douglass C. North (1965) ”The State of Economic History” *The American Economic Review* 55, 86–91; McCloskey (1978) 17–18.

14. Ks. esim. McCloskey (1978), 13–15, 22; Seppo Tamminen (1994) ”Robert Fogelko myyttien murtaja?” *Historiallinen aikakauskirja* 91; Hodne (1992) 76.

15. McCloskey (1978) 13; McCloskey (1987), 16–17; Haapala (1993) 314–315.

16. McCloskey (1987).

17. McCloskey (1978) 15.

18. Mary Beth Combs (2001) ”An Interview with Deirdre McCloskey” *The Newsletter of The Cliometric Society* 16, 12. – Keskustelusta ks. myös esim. Donald N. McCloskey (1976) ”Does the Past Have Useful Economics” *Journal of Economic Literature* 14; Crafts (1987), 171–172; Haapala (1993); Peltonen (1991).

19. Esim. Coats (1990) 15–16.

20. Robert Fogelin mukaan tämä lähentyminen oli nähtävissä jo 1970-luvun alussa. Robert William Fogel (1972) ”Current Directions in Economic History” *The Journal of Economic History* 32, 1–2.

21. Kvantitatiivisesta tutkimuksesta ks. etenkin Jari Eloranta (2003) ”Kriisien ja konfliktien tutkiminen kvantitatiivisina ilmiöinä: Poikkitieteellisyys haaste suomalaiselle sotahistorian tutkimukselle”, teoksessa Kalevi Ahonen et al. (toim.) *Toivon historia*, Jyväskylän yliopisto, 379–396.

Kaupungista maalle

Pohjoismaiset tutkijat ovat julkaisseet vuosittain runsaat 300 talous- tai sosiaalishistoriaan luokiteltavaa tutkimusta viimeisten vuosien aikana.²² Määrä on ollut jopa kasvussa viime vuosina. Mitkä ovat tutkimuksen painotukset?

Oheisessa taulukossa on koottuna osuudet eri aihepiireittäin taloushistorian kansainvälisesti johtavan aikakauskirjan, *Journal of Economic History* ja pohjoismaisen *Scandinavian Economic History Reviewin* sivuilla julkaistuista artikkeleista. Karkea kategoriointi antaa jonkinlaisen kuvan siitä, mitä taloushistoria tutkii tällä hetkellä ja mihin suuntaan mahdollisesti ollaan menossa. Anglo-amerikkalaisesti painottunut *Journal of Economic History* on taloushistorian suunnannäyttäjänä – lehdessä julkaistujen artikkeleiden sisältö enteilee, tahdotiin tai ei, myös Suomen taloushistorian kehittämisestä.

Taloushistorian tämän päivän trendejä ovat virallisten (valtiollisten) instituutioiden vaikutuksen, työntekijöiden, demografian ja hyvinvoinnin tutkimus. *Scandinavian Economic History Reviewissä* myös liiketoimintahistoria (*business history*) on kasvattanut osuuttaan viimeisen vuosikymmenen aikana, kun taas *Journal of Economic Historyssä* liiketoimintahistorian nousu ei näy niin selvästi, koska sekä Yhdysvalloissa että Britanniassa liiketoimintahistorialla on omat aikakauslehdet. Liiketoimintahistorian nousu on nähtävä osana kritiikkiä uuden taloushistorian makrotason ilmiöiden tarkastelua vastaan.²³ Professori Youssef Cassis korosti alustuksessaan *European Business History Associationin* kokouksessa Helsingissä keuhalla 2002 liiketoimintahistorian vahvaa sosiaalishistorian perinnettä. Tämä näkyy ennen muuta siinä, että liiketoimintahistoriasakin korostuu toimijataso – oli sitten kyseessä yksittäinen liikemies tai vaikkapa suuryritysten toiminta.²⁴

Uusi institutionaalinen taloushistoria nousi uudeksi paradigmaksi *Journal of Economic Historyn* palstoilla vuoden 1985 jälkeen.²⁵ Samaan aikaan evolutionäärinen lähestymistapa ja muun muassa yrittäjyyden ja innovaatioiden nostaminen Joseph Schumpete-

Eri aihepiirien osuudet *Journal of Economic Historyn* (JEH, 1941–2002) ja *Scandinavian Economic Historyn* (SEHR, 1990–2002) artikkeleissa (prosenttiosuudet sivumääristä)²⁶

	JEH 1941– 90	JEH 1990– 2002 (N=8593 sivua)	SEHR 1990– 2002 (N=3058 sivua)
Teoria, metodit, kirjallisuus	7,4	1,4	10,3
Kasvu, syklit, teollistuminen, urbanisoituminen	11,9	10,2	21,8
Kriisit (sota, lama)	1,9	6,8	0,4
Rahoitus (pankit, finanssit yms.)	13,1	9,9	6,4
Viralliset instituutiot (laki, valtio, poliittinen toiminta, imperialismi)	7,1	16,4	13,9
Kauppa ja liikenne	8,2	4,4	7,0
Liiketoiminta (organisaatiot, teollisuus, energia ym.)	11,5	6,6	13,9
Teknologia, investoinnit	4,2	3,0	1,6
Maatalous, maan käyttö	11	7,0	3,8
Työntekijät, palvelijat, käsityöläiset, orjat	8,9	16,1	9,2
Väestö (demografia, siirtolaisuus, asuminen)	4,7	8,1	2,1
Hyvinvointi (elintaso, eriarvoisuus, vähemmistöt, koulutus)	3,8	8,5	9,0
Muut (epäviralliset instituutiot yms.)	6,3	1,5	0,6
Yhteensä	96,5	100,0	100,0

Lähteet: Whaples (1991), 290; Whaples (2002), 525; The Journal of Economic History 1991–2002; Scandinavian Economic History Review 1990–2002.

22. Tiedot perustuvat Scandinavian Economic History Reviewissä joka vuoden viimeisessä numerossa julkaistuihin bibliografioihin, jotka eivät kuitenkaan ole täydellisiä.

23. Kootusti liiketoimintahistoriasta ks. Petri Karonen et al. (2000) 'Yritykset muuttuvat, muuttuuko historian-tutkimus' *Historiallinen Aikakauskirja* 98, 47–55 ja siinä mainitut lähteet sekä Jari Ojala (2001) 'Uutta oppi-ainetta viriteltiin Lammilla' *Historiallinen Aikakauskirja* 99, 220–224. – Liiketoimintahistorian pohjoismaisesta ja kansainvälisestä keskustelusta ks. etenkin Donald Coleman (1987) 'The Uses and Abuses of Business History' *Business History* 29, 141–156; Louis Galambos (1988) 'What Have CEO's Been Doing?' *The Journal of Economic History* 48, 243–258; Ulf Olsson (1990) 'Business History as Economic History' *Scandinavian Economic History Review* 38, 54–64; Geoffrey Jones (1999) 'Company History and Business History in the 1990s', teoksessa Wilfried Feldenkirchen & Terry Gour-

rin esittämien mallien pohjalta ovat saaneet jalansijaa taloushistorian tutkimuksessa. Uusinstitutionalismi on keskittynyt – Douglass C. Northin määrittelyä mukaillen – virallisten instituutioiden, eli valtion ja sopimusjärjestelmien tutkimiseen.²⁷ Tutkijat eivät ole niinkään kiinnostuneet epävirallisista instituutioista, eli kulttuurin, tapojen ja mentaliteettien vaikutuksesta talouden toimintaan – siis tekijöitä, jotka ovat muussa historiantutkimuksessa vallanneet alaa viime vuosina. Tosin ainakin *Journal of Economic Historyn* piirissä kiinnostus sosiaali- ja kulttuuri-ilmiöiden tutkimiseen on noussut selvästi 1990-luvulla.²⁸ Institutionaalisen lähestymistavan mukaisesti taloutta ei tutkita enää muusta yhteiskunnasta irrallisena ilmiönä. Historiallisesti orientoituneelle taloushistorian tutkimukselle tämä ei ole mitään uutta, muutos on tapahtunut etenkin taloustieteisiin sitoutuneessa tutkimuksessa. Käytännössä painopisteen muutos on lähentänyt eri tieteiden parissa operoivien taloushistorioitsijoiden näkemyksiä.

Oheisessa taulukossa on huomioitu ainoastaan ”mitä” on tutkittu, ei sitä ”miten” on tutkittu. Mittaava ote on ehkäpä hieman hiipunut,²⁹ mutta uusi taloushistoria kokonaisuutena, eksplisiittisine kysymyksenasetteluineen ja teoreettisine lähtökohtineen on yhä vahvassa asemassa; erityisesti sen piiristä kehittynyt institutionaalinen taloushistoria. Juuri lähestymistavan osalta institutionaalinen paradigma on vallannut alaa, joskaan institutionalistit eivät ole kehittäneet teoreettisen lähtökohdan rinnalle myöskään täysin uutta metodologista lähestymistapaa. Mikäli tällainen syntyisi, voisi uusi institutionaalinen taloushistoria nousta samanlaisiksi vallankumoukselliseksi voimaksi kuin mitä uusi taloushistoria oli aikanaan 1960-luvulla. Joka tapauksessa taloushistoriassa on siirrytty taloustieteellisesti orientoituneesta taloudellisen toiminnan tulosten analysoinnista kohti historiantutkijoille ominaista prosessien tutkimista – joskin esimerkiksi Youssef Cassis on varoittanut unohtamasta tyystin yritysten taloudellisia tuloksia.³⁰

Taloushistorian toisen maailmasodan jälkeisistä projekteista suurin on kiistämättä kasvututkimus. Kasvututkimus oli taloushis-

torian valtavirtaa *Journal of Economic Historyn* sivuilla varsinkin 1960-luvulla, mutta sen jälkeen osuus on laskenut selvästi. Sen sijaan Pohjoismaissa, ja myös Suomessa, kasvututkimus on ollut vielä viimeisen vuosikymmenen aikana vahvasti esillä ainakin *Scandinavian Economic History Reviewin* palstoilla.³¹ Kasvututkimus ei ole enää taloushistorian tutkimuksen keskeisin painopistealue sen enempää Suomessa kuin muuallakaan. Tosin, kuten Riitta Hjerppe toteaa, ”kasvututkimus ei tule koskaan valmiiksi”. Esimerkiksi Ruotsissa ensimmäiset kasvututkimukset tehtiin jo 1930-luvulla, ja nyt on jo viides, uudistettu kierros menossa.³² Kasvututkimuksen osalta tärkeimmät tulevaisuuden haasteet ovat jo hankkeen alkuvaiheessa aloitettujen kansainvälisten vertailujen³³ jatkaminen ja ajallisen jänteen,

vish (toim.) *European Yearbook of Business History*, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 1–20.

24. Youssef Cassis (2003) 'Business elites and business history. Key note lecture at Helsinki EBHA conference' *European Business History Association Newsletter*, 36–37, 43.

25. Whaples (2002) 531.

26. Taulukon kategorioinnin lähtökohtana on Whaplesin (1991) 41 luokan kategoria, joka tässä on tiivistetty 13:een luokkaan. Taulukkoon on huomioitu ainoastaan lehdissä julkaistut artikkelit (ei esimerkiksi kirja-arvosteluita). Kukin artikkeli on pyritty luokittelemaan sille parhaiten soveltuvaan luokkaan. – Ks. myös Niemi (1975) 635–641.

27. Uusi institutionaalinen taloushistoria kehittyi kliometrikkojen piirissä, kun osa tutkijoista vakuuttui, etteivät ekonometriset mallit yksin riittä selittämään talouden toimintamekanismeja. Ks. esim. Douglass C. North (1974) 'Beyond the New Economic History' *The Journal of Economic History* 34, 1–7; North (1997), 412.

28. Magnusson (1990), 57; Whaples (2002) 524. – Institutionaalisesta taloushistoriasta kootusti: Juha-Antti Lamberg & Jari Ojala, (toim.) (1997), *Uusi Institutionaalinen taloushistoria. Jobdanto tutkimukseen*, Jyväskylä: Atena; Sulevi Riukulehto, (toim.) (2001), *Järkäleitä ja kulmakiviä. Instituutiot yhteiskunnassa*, Vaasa: Levón -instituutti.

29. Coats (1990) 12–13.

30. Coats (1990) 16; Tilly (2001) 179; Cassis (2003). – Ks. myös esim Olsson (1990) 62.

31. Kootusti pohjoismaisesta kasvututkimuksesta ks. Krantz (1990), 48.

32. Riitta Hjerppe (1997) 'Kasvututkimus – historiaa ja nykypäivää', teoksessa Risto Lehtonen (toim.) *Taloushistorian tutkimusta ennen ja nyt – 100 vuotta Tekla Hultinen väitöksestä*, Helsinki: Tilastokeskus, 6–10.

33. Tosin on huomautettu, etteivät kasvututkimuksen menetelmät välttämättä sovellu länsimaiden ulkopuolisten alueiden ja maiden tutkimukseen. Hodne (1992) 80.

jos mahdollista, ulottaminen varhaisempiin aikakausiin. Luonnollisesti tutkimusta pitää myös päivittää kaiken aikaa uusimmalla aineistolla ja tarkentuneella kuvalla jo tutkituista aikakausista.

Kasvututkimuksen on korvannut pehmeämmät kasvun mittarit, erityisesti hyvinvoinnin (elintaso, elinolot, henkinen pääoma) tutkimus. Myös demografia on vallannut alaa etenkin anglo-amerikkalaisessa tutkimuksessa – mutta ei niinkään Pohjoismaissa. Kasvavia aloja on myös työvoiman ja työttömyyden tutkimus. Taloushistoria on perinteisesti nähnyt talouden – ja siinä sivussa koko ihmiskunnan – kehityksen ristiriidattomana kehityksenä kohti parempaa aikaa.³⁴ Yhdysvalloissa taloudellisten kriisien tutkimus on noussut 1990-luvulla keskeiseksi tutkimuskohteeksi – hieman yllättäen näin ei ole kuitenkaan vielä tapahtunut pohjoismaisessa keskustelussa.

Maatalouden tutkimus on kansainvälisesti yksi taloushistorian keskeisimmistä aihepiireistä, mutta sitä se ei ole Pohjoismaissa, eikä Suomessa – ainakaan skandinaavisen aikakauskirjan artikkeleiden perusteella. *Scandinavian Economic History Reviewin* vuosittaisten valikoitujen bibliografioiden mukaan kuitenkin kymmenisen prosenttia pohjoismaisista talous- ja sosiaalhistorian julkaisuista käsitteli vuosina 1990–2000 primäärielinkeinoja. Alkutuotannon merkityksen kunkin Pohjoismaan taloushistoriassa tuntien olisi toivottavaa, että tutkimus näistä aihepiireistä piristyisi. Parhaillaan Suomessa käynnissä oleva maataloushistoriahanke tuo toivottavasti virikkeitä tutkimukseen.

On väitetty, että taloustieteellisesti orientoitunut suuntaus on keskittynyt yhä enemmän nykyisten talouden kysymysten, ongelmien ja taloustieteen käsitteiden ja mallien tutkiminen menneisyyden aineistolla, toisin sanoen nykyisyyden ymmärtämiseen menneellä.³⁵ Ainakaan *Journal of Economic Historyn* artikkelit eivät tue tätä väitettä – päinvastoin, myös kliometrinen taloushistoria on suuntautunut yhä enemmän esiteollisen ajan ongelmiin.³⁶ Taloushistorian tutkimusjaksona niin Suomessa kuin kansainvälisessäkin tutkimuksessa on ollut ennen muuta teollinen aikakausi, ja siinä tarkemmin itse

teollistumisprosessi, käytännössä ajanjakso 1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailmansotaan.³⁷ Nyt kiintopisteiksi ovat nousseissa sekä esi- että jälkiteollinen yhteiskunta, käytännössä ajanjakso ennen 1860-lukua ja jälkeen 1960-luvun. Samalla ollaan siirtymässä kansallisia rajoja pienempien yksiköiden tutkimiseen ja myös kansalliset rajat ylittäviin vertailuihin ja globaalien ilmiöiden tarkasteluun, kuten monikansallisten yhtiöiden tutkimiseen.³⁸

Taloushistoriassa tämän päivän tutkimuskohteita ovat laajasti ottaen liiketoiminta ja instituutiot – vieläpä edellä mainittujen vuorovaikutus. Esimerkiksi valtio talouden toimijana on kompleksinen tutkimuskohde, jossa suomalaisellekin taloushistorialle riittää tutkittavaa vielä paljon. Talouden eri toimijatasojen tasapuolisempi tutkiminen olisi myös toivottavaa; makromalleista on jo siirrytty toimijatasolle, suurteollisuudesta muihinkin talouden rakentajiin. Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien uudennaiselle yhdistämiselle on aina tarvetta: tässä taloushistoria voisi toimia suunnanäyttäjänä.

Suomen taloushistoria

Suomalaisen taloushistorian tutkimuksen kansalliseksi ongelmaksi on manattu milloin heikkoa institutionalisoitunutta asemaa, milloin tutkimusrahoituksen puuttumista. Oppituleja on niukasti,³⁹ eikä näköpiirissä ole muutoksia – näiltä osin katseet on suunnattava taloustieteen laitoksiin, tekniisiin korkeakouluihin ja kauppar korkeakouluihin, joissa kaikissa on viime vuosina virinnyt uutta kiinnostusta taloushistoriaa kohtaan. Taloushistorian tutkimusta ovat perinteisesti harjoittaneet ja rahoittaneet myös Suomen Pankki ja Tilastokeskus.

Taloustieteen panostuksen mahdollisesta kasvusta huolimatta suomalaisen taloushistorian tutkimuksen kriittinen massa löytyy nyt ja tulevaisuudessa ennen muuta historian laitoksilta. Vielä 1800–1900-luvun vaihteessa taloushistorioitsijoiden oli vaikea etabloitua historiantutkijoiksi.⁴⁰ Tänäpä tilanne taitaa olla hieman päin vastainen, kun ainakin kansainvälistä keskustelua dominoivat yhteiskunta- ja taloustieteilijät.⁴¹ Suoma-

laisen historiantutkimuksen kentällä taloushistorian heikko asema on osin näennäistä, onhan usea muussa kuin taloushistorian virassa toimiva professori ja koko joukko tutkijoita oman tutkimusprofiilinsa kautta laskettavissa taloushistorian tutkijoiksi.

Tutkimusrahoitusta taloushistorian tutkijat ja tutkimusprojektit ovat saaneet Suomessa kohtuullisesti; esimerkiksi kasvututkimusprojekti oli 1970- ja 1980-luvulla Suomen akatemian rahoittamista historiaprojekteista suurimpia. Yhteiskuntatieteitä lähellä operoivalla tutkimusalalla, jonka kysymykset vieläpä sopivat tiedepoliittisiin painotuksiin ja ovat usein yhteydessä oman ajan ilmiöihin, on väistämättä etulyöntiasema tutkimusrahoituksen saamisessa verrattuna useimpiin muihin historia-aloihin.⁴²

Tutkimuksen laatu ja määrä eivät ole suomalaisen taloushistorian ongelma, joskin kehittämisen varaa aina on. Suomen taloushistorialla on erityisen hyvät mahdollisuudet kansainväliseen tutkimustoimintaan lukuisten aikakauskirjojen, kansallisen taloushistoriallisen yhdistyksen, kansainvälisten järjestöjen ja lukuisten konferenssien, kesäkoulujen ja pienempien seminaarien kautta. Maailman taloushistorian katseet kääntyvät 2006 Suomeen, kun taloushistorian maailmankonferenssi järjestetään Helsingissä.

Puitteet ovat varmasti kunnossa ja järjestetyt toimivat; toivottavasti konferenssissa on myös uskottavaa kotimaista sisältöä. ■

34. Peltonen (1990) 127; Whaples (2002) 524.

35. Esim. Goldin (1997) 397.

36. Stanley L. Engerman (1996) 'Economic History and Old Age' *The Journal of Economic History* 56, 1–4.

37. Ks. esim. Whaples (1991) 292.

38. Ks. esim. Combs (2001) 11. – Whaplesin tutkimuksessa kansainvälistyminen ei kuitenkaan vielä ole näkynyt JEH:ssä julkaistuihin artikkeleihin: pääosa tutkimuksista keskittyy edelleen rajoitetuille maantieteellisille alueille. Whaples (2002), 530. – Tuoreina esimerkeinä kansainvälisistä vertailuista ks. esim. Angus Maddison (2001) *The World Economy: A Millennium Perspective* Paris: OECD; Hans Kryger Larsen, (toim.) (2001), *Convergence? Industrialisation of Denmark, Finland and Sweden 1870–1940*, Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.

39. Esimerkiksi Britanniassa oppituleja oli jo 1970-luvulla kolmisenkymmentä. Yhdysvalloissa ja Kanadassa useimmilla taloustieteen laitoksilla on McCloskeyn arvion mukaan taloushistorian tutkijoita. Tarkemmin ks. Coats (1990) 11; McCloskey (1987) 12.

40. Peltonen (1990) 119.

41. Esimerkiksi JEH:ssä julkaistuista artikkeleista on Whaplesin selvityksen mukaan 1990-luvulla yhä pienempi osa ollut historiantutkijoiden kirjoittamia. Whaples (2002) 525.

42. Kari Immonen (1990) 'Mahdollisuuksien ja rajojen maailma – historiantutkimus ja Suomen akatemia', teoksessa Pekka Ahtiainen, et al. (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*, Helsinki: WSOY, 371. – Taloushistorian kiinnittymisestä yleisemmin oman aikansa ilmiöihin ks. esim. Whaples (1991), 291; Goldin (1997) 396.